

ВАРІАТИВНІСТЬ ПРОСОДИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ МЕКСИКАНЦІВ

У статті викладені результати експериментально-фонетичного дослідження варіативності просодичного компоненту англійського розмовного мовлення. Описані дистинктивні ознаки вікової та етнічної варіативності мелодичних, динамічних та темпоральних характеристик англійського мовлення мексиканців підліткового та середнього віку.

Ключові слова: варіативність, мовлення, вікова група, етнічна група, просодія, мелодика, акцентуація, гучність, темп, паузація.

В статье представлены результаты экспериментально-фонетического исследования вариативности просодического компонента английской разговорной речи. Описаны дистинктивные признаки возрастной и этнической вариативности мелодических, динамических и темпоральных характеристик английской речи мексиканцев подросткового и среднего возраста.

Ключевые слова: вариативность, речь, возрастная группа, этническая группа, просодия, мелодика, акцентуация, громкость, темп, паузация.

The article deals with the analysis of variability of the English speech prosodic component. On the basis of the experimental data the most typical features of age and ethnic variability of melody, dynamic, and temporal characteristics of the English speech of Mexican teenagers and middle-aged speakers are described.

Key words: variability, speech, age group, ethnic group, prosody, melody, stress, loudness, tempo, pausation.

Одним із ведучих напрямів вивчення англійського мовлення сьогодення є соціолінгвістичний напрям, який спрямований на вивчення соціолінгвістичного аспекту варіативності усного мовлення. Варіювання в рамках комунікативного процесу є наслідком перетину лінгвістичних і соціальних факторів [4, с. 70; 5, с. 131].

Варіативність є універсальним мовним явищем, властивістю реалізації мовних сутностей у кількох формах, що поєднані в одне за допомогою інваріантних ознак; це особлива властивість мовної системи, що полягає в допущенні формальних видозмін мовної одиниці. Варіативність є іманентною ознакою будь-якої мовної системи, вона характеризує і мовлення носіїв мови, й іншомовне мовлення [2, с. 15].

Соціолінгвістичний аналіз варіативності англійської мови здійснювали такі мовознавці, як В.І. Карасик, О.Є. Семенець, С.В. Семчинський, О.Д. Швейцер, Н.Б. Мечковська, Д.А. Шахбагова, М.М. Маковський, Р.Т. Белл, Ю.О. Жлуктенко, О.Я. Присяжнюк, В.Ю. Парашук, Б.Л. Бойко, У. Лабов, Т.І. Шевченко. Однак варіативність англійського мовлення як комплексна репрезентація етнобіосоціологічної характеристики індивідуума залишається й досі маловивченою.

Одним із типів варіативності є варіативність у мовленні окремих етнічних груп мовців, які

використовують певну мову як мову-посередник, що утворює вимовний акцент [3, с. 7]. Тобто в умовах білінгвізму в процесі використання двох мов відбувається накладання мовних систем, що неминуче призводить до інтерференції. Явище просодичної інтерференції є досить складним і маловивченим. Дослідники розуміють просодичну інтерференцію як інтонаційне відхилення від стандартів іноземної мови під час оволодіння інтонацією цієї мови, коли специфічні особливості інтонації рідної мови несвідомо переносяться на мову, яка вивчається, що порушує фонетичні та фонологічні ознаки просодичної системи цієї мови [1, с. 45].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в науці відсутні комплексні дослідження особливостей варіативності інтонації мовлення, зумовленої етнічними та віковими характеристиками мовця та механізмів її реалізації в розмовному дискурсі. У зв'язку з цим важливим постає питання вивчення варіативності просодичного компоненту англійського мовлення як носія певної соціоінформації про національну, професійну належність мовця, його соціально-економічний стан та належність до певної соціально-вікової групи. Дослідження соціальної та етнічної диференціації мовлення й взаємодії

комунікативних та стратифікаційних параметрів дає можливість диференціювати особливості мовленнєвої поведінки згідно з особистісними соціальними ознаками. Крім того, серед різноманітних факторів надлінгвістичного характеру, що обумовлюють специфіку мовлення, одне з провідних місць посідає фізіологічний фактор диференціації за віковим цензом. Саме всі ці характеристики мовців і прогноують стратифікаційну варіативність мовленнєвої поведінки.

Матеріалом дослідження слугувало англійське усне мовлення мексиканців, яке представлено відео- та аудіозаписами художніх фільмів.

Метою даної роботи є комплексний аналіз просодичної варіації американського варіанту англійського мовлення мексиканців різних вікових груп. Мета роботи передбачає виконання таких завдань:

- виявлення просодичних характеристик англійського розмовного мовлення мексиканців, обумовлених віковою та етнічною приналежністю даної групи мовців;
- аналіз та опис якісних та кількісних показників варіативності просодичної організації англійського мовлення мексиканців, обумовленої віковими та етнічними особливостями даної групи мовців за наступними просодичними компонентами: щодо мелодики, акцентуації, синтагматичного членування та паузації, швидкості вимовляння.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що був здійснений системний та комплексний опис варіативності просодії англійського мовлення представників мексиканського етносу та встановлено набір диференційних просодичних ознак, що відрізняють мовлення даної соціально-етнічної групи від англійського мовлення корінних американців, а також просодичних ознак, що відрізняють мовлення представників різних вікових груп.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні рівня розробки проблем фонетичної реалізації розмовного дискурсу в соціолінгвістичному та етнокультурному аспектах.

Практична цінність даного експериментально-фонетичного дослідження зумовлюється можливістю використання результатів дослідження під час розроблення методичних матеріалів та теоретичних курсів з таких дисциплін як соціолінгвістика, етнолінгвістика, фоностилістика.

Одним з важливих етапів проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичної варіативності англійського мовлення є аудиторський аналіз експериментального матеріалу. Аналіз експериментального матеріалу аудиторами (у кількості двох жінок та одного чоловіка – носіїв американського варіанту англійської мови, спеціалістів-філологів) дозволив зробити ряд висновків щодо провідної ролі просодичного компоненту в процесі ідентифікації етнічної приналежності мовця, при цьому ступінь прояву національних рис залежить від вікових характеристик мовця.

На першому етапі аудиторського аналізу перед аудитором були поставлені наступні завдання:

- визначити належність прослуханого фрагменту мовлення носію англійської мови чи іноземцю (наявність або відсутність акценту);
- охарактеризувати мовлення як те, що належить мовцям підліткового або середнього віку.

На другому етапі аудиторського аналізу перед аудитором було поставлено завдання визначити загальні особливості американського варіанту англійського мовлення мексиканців двох вікових груп при порівнянні з мовленням у виконанні корінних американців щодо особливостей мелодики, акцентуації та темпу.

На третьому етапі експериментального дослідження було проведено синтагматичне членування експериментального матеріалу. Серед синтагм були виявлені ті, які чітко репрезентували відмінності в просодичній організації розмовного дискурсу представниками мексиканського етносу підліткового та середнього віку.

Перед аудитором було поставлено наступні завдання:

- 1) визначити комунікативний тип експериментальних фраз;
- 2) проаналізувати мелодіку і тональний контур:
 - а) охарактеризувати тип сегментів (передшкали, шкали, ядра, хвоста) відповідно до напрямку руху основного тону як низхідний, висхідний, низхідно-висхідний, висхідно-низхідний або рівний;
 - б) охарактеризувати тип шкали за характером взаємного розташування наголошених і ненаголошених складів (регулярна, східчаста, ковзна, скандентна);
 - в) охарактеризувати тип сегментів (передшкали, шкали, ядра, хвоста) відповідно до висоти основного тону як низький, середній, високий;
 - г) охарактеризувати діапазон тональної зміни в межах інтонаційної групи як широкий або вузький;
- 3) охарактеризувати акцентну структуру інтонаційних груп і динамічний компонент інтонації в мовленні різних груп мовців:
 - а) визначити позицію семантичного центру в інтонаційній групі;
 - б) проаналізувати експериментальні фрази щодо наявності логічного наголосу;
 - в) охарактеризувати інтонаційні групи щодо гучності вимовляння як ті, що промовляються із підвищеною або зниженою гучністю;
- 4) визначити особливості членування фрази на синтагми та ритмогрупи:
 - а) визначити кількість синтагм в експериментальних фразах;
 - б) визначити кількість ритмогруп та особливості ритмічної організації фраз;
- 5) проаналізувати темпоральні характеристики мовлення:
 - а) охарактеризувати швидкість вимовляння;
 - б) визначити тривалість пауз в експериментальних фразах.

На базі обробки якісних та кількісних результатів аудиторського аналізу просодичного оформлення англійського мовлення мексиканців, що належать до соціально-вікових груп підлітків та представників середньої вікової категорії, було зроблено такі висновки. Основний масив фраз експериментального матеріалу належить до одного комунікативного типу – розповідні речення. Найбільш характерними просодичними засобами оформлення мелодичного компоненту англійського мовлення мексиканців вищезазначених вікових груп є такі. Щодо мелодичного напрямку передшквал, цікавим є той факт, що в мовленні мексиканських підлітків відмічається домінування висхідних передшквал (45 % від загальної кількості реалізацій), для мовлення ж мексиканців середнього віку характерним є вживання низхідних передшквал (46 % від загальної кількості прикладів). Зауважимо, що використання висхідних передшквал є яскравим маркером підліткового віку, який прагне самотвердження власної життєвої позиції та відокремлення від суспільного загалу. Рівні передшкали, як у мовленні підлітків, так і в мовленні представників середнього віку, зустрічаються в мінімальній кількості (16 % та 22 % реалізацій відповідно).

Крім того, в мовленні підлітків найбільш частотними є передшкали низького рівня (54 % прикладів), а в мовленні мовців середнього віку домінують середні передшкали (54 % від загальної кількості реалізацій). Тут треба зауважити, що в мовленні мексиканців підліткового віку досить значною є частка високих передшквал (4 % прикладів), в мовленні ж представників середньої вікової категорії високі передшкали не зустрічаються.

В англійському мовленні мексиканських мовців як підліткового, так і середнього віку, відмічається домінування висхідно-низхідної та низхідної мелодики в цілому, що є одним із найважливіших індикаторів етнічної приналежності мовців та наслідком просодичної інтерференції рідної іспанської мови, в якій дані просодичні явища є дуже частотними.

Найчастотнішим інтонаційним контуром у мовленні мексиканців підліткового віку є висхідно-низхідна шкала у поєднанні з висхідно-низхідним термінальним тоном, в мовленні ж мексиканців середнього віку найчастотнішим інтонаційним контуром є менш емоційна низхідна шкала у поєднанні з висхідно-низхідним термінальним тоном.

Щодо мелодичного напрямку шквал, то найбільш широко представленими в мовленні мексиканців середнього віку є низхідні шкали (40 % від загальної кількості шквал) та висхідно-низхідні шкали (24 % від загальної кількості шквал). Дистрибуція характерних для емоційного мовлення висхідних шквал становить 20 % від загальної кількості прикладів, 10 % та 6 % від загальної кількості прикладів припадає на низхідно-висхідну та рівну шкали відповідно. На рівні англійського мовлення мексиканських

підлітків висхідно-низхідні та низхідні шкали становлять майже однакову кількість 39 % та 37 % від загальної кількості реалізацій відповідно; висхідні (16 %), рівні (4 %) та низхідно-висхідні (3 %) шкали представлені в мінімальній кількості.

Важливо відмітити, що в мовленні мексиканських підлітків спостерігається незначна частка низхідно-висхідно-низхідних та висхідно-низхідно-висхідних шквал, які можна вважати яскравими індикаторами підліткового віку, якому притаманна підвищена емоційність та експресивність висловлень, на відміну від більш зваженого мовлення представників середнього віку.

За напрямком та розташуванням наголошених та ненаголошених складів ковзна шкала превалює за частотністю вживання над скандентною, як в мовленні підлітків, так і в мовленні мексиканців середнього віку. Але в мовленні підлітків частотність уживання ковзної шкали становить 17 % від загальної кількості прикладів, а в мовленні ж мексиканців середнього віку – 13 % від загальної кількості шквал.

Що стосується мелодичного рівня шквал у мовленні зазначених груп мовців, то тут треба зауважити, що найбільш широко представленими є шкали, які промовляються в середньому та низькому голосовому регістрі, що є преферентно-етнічною рисою мовлення представників мексиканського етносу, якому притаманне надання переваги мовленню зниженого мелодичного рівня. Варто відмітити, що в мовленні представників середнього віку частка низьких шквал є досить значною (34 % від загальної кількості шквал), у мовленні ж підлітків домінують середні шкали (56 % від загальної кількості прикладів), шкали, які промовляються в низькому регістрі голосу, становлять 29 %. Дистрибуція високих емоційних шквал у мовленні мексиканців становить 15 % від загальної кількості шквал у мовленні підлітків та 17 % від загальної кількості прикладів у мовленні представників середнього віку.

Дистрибуція термінальних тонів в мовленні представників мексиканського етносу може бути охарактеризована кількісним переважанням висхідно-низхідного та низхідного тонів, що є репрезентацією етнічного походження та певною формою вираження вимовного акценту даної групи мовців. Так у мовленні мексиканських підлітків кількість вищезазначених тонів становить 45 % та 17 % прикладів відповідно, в мовленні ж мовців середнього віку 43 % та 20 % від загальної кількості реалізацій. Треба зауважити, що в мовленні мексиканців середнього віку висхідні тони представлені в мінімальній кількості (3 % прикладів), а рівний термінальний тон відсутній. Мовлення ж підлітків відрізняється різноманіттям використання термінальних тонів в залежності від ситуації спілкування. В мовленні обох вікових груп були відмічені такі підвищено емоційні термінальні тони, як висхідно-низхідно-висхідний та низхідно-висхідно-низхідний,

які використовуються мовцями із досить значною частотністю (підлітки – 8 % та 7 %, мовці середнього віку – 10 % та 11 % від загальної кількості прикладів відповідно).

Мелодичне оформлення некінцевих інтонаційних груп та відокремлених членів речення в англійському мовленні мексиканців є також досить цікавим. Так у мовленні мексиканців середнього віку некінцеві синтагми, як правило, оформлюються низхідним або низхідно-висхідним термінальним тоном низького рівня. Для мовлення ж мексиканських підлітків типовим є вживання більшого різноманіття термінальних тонів (висхідного та висхідно-низхідного тонів середнього рівня, низхідно-висхідного та низхідно-висхідно-низхідного тонів низького рівня) з метою інтонаційної організації некінцевих синтагм.

Некінцеві синтагми, що містять перелічення, характеризуються висхідно-низхідним малюнком термінального тону в англійському мовленні мексиканців середнього віку, перелічення ж у мовленні підлітків оформлюється переважно висхідно-низхідним та висхідним термінальними тонами, а також більш емоційним низхідно-висхідно-низхідним тоном, що можна вважати преферентно-віковою ознакою мовлення групи мовців саме підліткового віку.

Звертання в англійському мовленні мексиканців середнього віку оформлюються переважно висхідно-низхідним та низхідно-висхідним термінальними тонами. В мовленні підлітків відмічається вживання простих низхідного та висхідного термінальних тонів. Щодо інтонаційного оформлення вигуків, то тут спостерігається наступна тенденція – на рівні мовлення представників середнього віку найчастотнішими засобами мелодичного оформлення вигуків є низхідний та висхідно-низхідний термінальні тони, на рівні ж мовлення підлітків відмічається домінування висхідно-низхідного та висхідного термінальних тонів.

Щодо мелодичного рівня термінальних тонів, то тут треба відмітити, що в мовленні мексиканців середнього віку домінують низькі термінальні тони (45 % від загальної кількості реалізацій), для мовлення ж мексиканських підлітків характерним є вживання термінальних тонів, які промовляються в середньому голосовому регістрі (52 % прикладів), крім того, досить частотними в мовленні даної вікової групи є підвищені термінальні тони (15 % прикладів) характерні для емоційного мовлення.

Мелодичний діапазон англійського мовлення мексиканців обох вікових груп характеризується аудитором як середній в більшості проаналізованих випадків.

Щодо особливостей акцентуації англійського мовлення мексиканців підліткового та середнього віку, то тут відмічаються наступні закономірності.

Як у мовленні мексиканців-підлітків, так і в мовленні мексиканців середнього віку спостерігається розташування семантичного центру висловлення

на останньому наголошеному складі інтонаційної групи, що становить 80 % від загальної кількості реалізацій у мовленні мовців середнього віку та в 90 % у мовленні підлітків; у 20 % інтонаційних груп у мовленні мексиканців середнього віку та в 10 % прикладів у мовленні підлітків семантичний центр зсувається внаслідок логічного наголосу.

Щодо частотності використання логічного наголосу в цілому в англійському мовленні мексиканців обох вікових груп, то аудитором було відмічено, що 27 % інтонаційних груп у мовленні мексиканців середнього віку позначені логічним наголосом, мовці ж підліткового віку застосовують логічний наголос у 18 % синтагм.

З вищезазначених кількісних показників можна зробити висновок, що мовці середнього віку частіше вдаються до вживання засобів логічної акцентуації в мовленні з метою підкреслення важливості власного судження, що можна вважати преферентно-віковою ознакою мовлення даної вікової категорії.

Крім того, у 71 % інтонаційних груп у мовленні мексиканців середнього віку та у 59 % у мовленні підлітків позиція логічного наголосу збігається з позицією семантичного центру синтагми, відповідно у 29 % інтонаційних груп у мовленні представників середнього віку та в 41 % у мовленні підлітків логічний наголос позначається порушенням низхідної або висхідної послідовності з раптовим підвищенням або пониженням голосу. Яскравим маркером підліткового віку в мовленні мексиканців є явище вживання подвійного порушення низхідної послідовності в межах інтонаційної групи, що надає їхньому мовленню більшої виразності, експресивності.

Гучність відіграє велике значення при реалізації комунікативно-прагматичної функції мовлення. Так щодо мовлення представників мексиканського етносу, рівень гучності в обох вікових групах аудитор охарактеризував як досить високий у більшості інтонаційних груп. Однак треба зауважити, що мовлення мексиканських підлітків оцінювалося фонетистами як більш гучне порівняно із мовленням мексиканців середнього віку.

Максимальна кількість синтагм у фразі становить 4 та 3 в мовленні підлітків і мексиканців середнього віку відповідно.

Щодо ритмічної організації мовлення, то аудитором було відмічено, що мовці обох вікових груп порушують правила акцентуації певних частин мови. Так, у мовленні мексиканців відмічається збільшення кількості наголошених складів (робляться наголошеними займенники, прийменники, сполучники, допоміжні дієслова), при цьому збільшується кількість ритмогруп та розтягнута за часом вимова ненаголошених складів. Зауважимо, що дане фонетичне явище є певною етнічною ознакою мовлення мексиканців та результатом інтерферентного впливу просодії рідної мови.

Максимальна кількість ритмогруп у синтагмі в мовленні підлітків становить 7, у мовленні ж мексиканців середнього віку – 6; середнє значення кількості ритмогруп у синтагмі – 3 та 2 у мовленні підлітків та мовців середнього віку відповідно.

Що стосується варіативності швидкості вимовляння, то характерним для англійського мовлення мексиканців обох вікових груп є уповільнений загальний темп мовлення, що є важливою ознакою етнічного походження мовців, рідна мова яких відрізняється від нормативного англійського мовлення збільшеними показниками середньоскладової тривалості. Крім того, аудиторам було відмічено, що темп мовлення мексиканських підлітків є повільнішим від темпу мовлення представників середнього віку, що може пояснюватися взаємодією на рівні темпорального оформлення мовлення етнічних – просодичної інтерференції рідної мови – та вікових особливостей даної групи мовців, які прагнуть здобуття розуміння важливості їхніх думок, роз'яснення власних поглядів, що, як наслідок, веде до уповільнення темпу мовлення.

Яскравою преферентно-етнічною ознакою мовлення мексиканців обох вікових груп було відзначено досить значне розтягування звучання ядерного складу синтагми, при цьому в мовленні мексиканських підлітків дане фонетичне явище проявляється частотніше, що можна вважати ще й віковою ознакою мовлення даної вікової групи.

Щодо тривалості пауз в мовленні досліджуваних груп мовців, то тут аудиторам було відмічено, що паузи в мовленні мексиканських підлітків є частотним засобом виділення найбільш важливої інформації (22 % реалізацій), мовці середнього віку використовують паузацію в мінімальній кількості (12 % реалізацій). Крім того, важливо зауважити, що тривалість міжсинтагменних пауз в мовленні підлітків характеризується як коротка в 45 % від загальної кількості прикладів та середня і довга у 42 % та 12 % реалізацій відповідно. В мовленні ж мексиканців середнього віку довгі паузи відсутні, дистрибуція короткотривалих

та середньотривалих пауз становить 60 % та 40 % прикладів відповідно.

Таким чином, у результаті вивчення варіативності просодичного компоненту мовлення на матеріалі англійського розмовного мовлення мексиканців двох вікових груп (підлітків та мовців середнього віку), можна зробити висновок про можливість визначення належності індивідуума до певної соціально-вікової та етнічної групи за характерними особливостями просодичної організації мовлення. Просодія відіграє провідну роль у даному процесі за рахунок варіації просодичної структури висловлень залежно від національних та фізіологічних характеристик мовця.

Згідно з даними аудиторського аналізу встановлено, що соціальне та національне в характеристиках досліджуваних груп мовців найбільшою мірою взаємодіє в просодії. Особливості мелодики, акцентуації, динамічного та темпорального компоненту мовлення слугують індикаторами віку, етнічного походження та соціального статусу мовця. Так, було встановлено, що найважливішими маркерами етнічного походження мексиканських мовців є висхідно-низхідна та низхідна мелодика і середній мелодичний діапазон мовлення, що оформлює висловлення в цілому, надання переваги мовленню в низькому та знижено середньому голосовому регістрі; порушення правил акцентуації певних частин мови, розтягнута за часом вимова ненаголошених складів та збільшення кількості ритмічних груп; висока гучність мовлення; уповільнення загального темпу мовлення. У процесі ж вікової диференціації мовців важливу роль відіграють специфічні інтонаційні контури та висотний рівень сегментів фрази, особливості вживання логічного наголосу, варіації в гучності, швидкості вимовляння та паузації.

Перспективним напрямом подальшого дослідження представляється вивчення акустичних параметрів вікової та етнічної варіативності просодичного компоненту англійського мовлення на базі інструментального аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. – К.: Вища школа, 1979. – 263 с.
2. Кулешов В.В., Мишин А.Б. Сопоставление артикуляционных баз английского и русского языков и фонетическая интерференция. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 118 с.
3. Чередниченко О.І. Зарубіжне мовознавство на зламі століть // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. – Т. 3, № 2. – С. 7-14.
4. Швейцер А.Д. Модели языковой вариативности // Языки мира: Проблемы языковой вариативности. – М.: Наука, 1990. – С. 63-74.
5. Штакіна Л. Соціофонетичний аспект жанрової динаміки // Наукові записки. – Випуск 75 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 131-135.

Рецензенти: д.філол.н., професор Дубова О.А.,
д.філол.н., професор Корольова А.В.